

تبیین سیره تربیتی امام علی(ع) جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی-ایرانی

سینا ترکاشوند^{۱*}، اکبر صالحی^۲، سوسن کشاورز^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۴/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۲۴

(از ص ۳۹ تا ۵۶)

چکیده

هدف پژوهش حاضر تبیین سیره تربیتی امام علی(ع) بر مبنای ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی-ایرانی می‌باشد؛ چراکه یکی از الزامات تحقق جامعه دینی، شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی از طریق ارائه و تبلیغ انواع سبک‌های زندگی مقبول و منطبق با آموزه‌های اسلامی است. سبک زندگی، یک روش زندگی، الگوی عمل، مجموعه عملکردها، روش سازماندهی زندگی، ترجیحات رفتاری و مادی و الگوی مصرف است. روش مورد استفاده پژوهش پیش‌رو تحلیل محتوای کیفی است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که سیره تربیتی امام علی(ع) نشانگر توجه ایشان به تمامی ابعاد و ساحت‌های تربیتی (اعتقادی، عبادی و اخلاقی- ساحت اجتماعی، سیاسی- ساحت زیستی و بدنی- ساحت اقتصادی و حرفه‌ای- ساحت زیبایی‌شناختی و هنری- ساحت علمی و فناورانه) بوده و به همین دلیل به‌عنوان اسوه حسنه، قول و فعل و تقریر ایشان می‌تواند الگوی مطلوبی برای شکل‌بخشی به سبک زندگی آحاد جامعه باشد. متناظر با پیشنهاد کاویانی و بهره‌گیری ایشان از دیدگاه آدلر برای ارائه الگویی تجویزی برای سبک زندگی اسلامی و متناظر با الگوی درخت سبک زندگی، می‌توان با نظر به ابعاد مختلف ساحت‌های تربیتی مطرح گردیده، نوع نگرش به هستی، نگرش به خود و نگرش به دیگران ... را برای شکل‌گیری سبک زندگی متریبان مبتنی بر سیره تربیتی امام تصویر نمود.

کلیدواژه‌ها: سیره تربیتی امام علی(ع)، ساحت‌های شش‌گانه تربیت، سبک زندگی اسلامی، الگو.

۱. دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه خوارزمی

۲. استادیار گروه فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه خوارزمی

۳. استادیار گروه فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه خوارزمی

*: نویسنده مسئول

۱. مقدمه

«سیره» بر وزن فعله از «سیر» مشتق شده است. در کتاب‌های لغت برای سیره چندین معنی ذکر شده است. سیر به معنای رفتن است و اسم مصدر آن سیره (رفتار) است. در زبان عربی وقتی گفته می‌شود: «حسن السیره»؛ «خوش رفتار» منظور است (فیروزآبادی، ۱۴۱۲: ۱۱۵). دومین معنایی که برای آن ذکر شده است، «سنت و طریقه» است. در میان این معانی، معنای دوم؛ یعنی «سنت و طریقه، راه و روش» از معانی دیگر رایج‌تر است و بر طبق این معنا از سیره، به بررسی سیره تربیتی امام علی(ع) پرداخته می‌گردد. براساس تعاریف مذکور، سیره تربیتی شامل مجموعه اعمال، رفتار، روش‌های گوناگون تقویت استعدادها، مثبت‌متریبان تا رسیدن به سرحد کمال است. به‌طور کلی منظور از سیره تربیتی معصومان(ع) عبارت است از هر رفتاری که معصومان(ع) برای ایجاد انگیزه و اثرگذاری بر شناخت، نگرش، اخلاق و رفتار دیگران، اعم از مسلمان و غیرمسلمان، کودک و بزرگسال و فرزندان و خانواده خود یا دیگران، در محیط خانه، مسجد، کوچه و بازار یا هر جای دیگر انجام داده‌اند.

۱-۱. بیان مسئله

واژه «تربیت» در زبان عربی، مصدر و از ریشه «رب» است. رب در اصل به معنی تربیت و پرورش است؛ یعنی ایجاد کردن حالتی پس از حالتی دیگر در چیزی تا به حد نهایی و تمام و کمال برسد (راغب اصفهانی، ۱۳۸۳: ۲۹). تربیت عبارت است از پرورش دادن استعدادهایی که در فرد مورد تربیت موجود است (مطهری، ۱۳۶۷: ۱۵)؛ در تعریفی دیگر، تربیت عبارت است از: انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط و عوامل لازم و کمک به شخص مورد تربیت تا بتواند استعدادهای نهفته‌اش را در تمام ابعاد وجود و به‌طور هماهنگ، پرورش داده، شکوفا سازد و به‌سوی هدف و کمال مطلوب تدریجاً حرکت کند» (امینی، ۱۳۷۲: ۱۲). متناظر با تعریفی که در متن مصوب سند فلسفه تربیت آمده است، تربیت عبارت است از: «فرایندی تعاملی زمینه‌ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متریبان، به صورتی یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی، به‌منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبیه در همه ابعاد» (مبانی نظری سند تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی، ۱۳۹۰: ۱۲۹).

بنابر تعاریف تربیت و سیره می‌توان گفت: دستیابی به کمال و حیات طیبیه نیازمند تدبیر عالمانه جهت کسب شایستگی‌ها در ساحت‌های مختلف تربیتی مبتنی بر نظام معیار می‌باشد. از سوی دیگر سیره زندگی امام علی(ع) دارای ظرفیت بالایی برای فرهنگ‌سازی و ارائه الگوهای رفتاری مناسب است. در واقع سبک زندگی امام علی(ع) همان سبک زندگی قرآنی و اسلامی است که باید شناخت و بر اساس آن زندگی کرد؛ زیرا انتزاعی‌ترین لایه‌های اعتقادی و معرفتی، تا عینی‌ترین سطوح رفتاری که امروزه با عنوان سبک زندگی از آن یاد می‌شود، در چارچوب سیره امام علی(ع) نهفته است و می‌تواند در مسیر تکامل و سعادت انسان مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به آیات و روایات نیز باید گفت که هر فردی اگر بخواهد سبک زندگی قرآنی اسلامی داشته باشد، باید زندگی را از امیر مؤمنان علی(ع) بیاموزد. ایشان پرورده دامن

رسول الله (ص) است؛ چنان که در نهج البلاغه می‌فرماید: شما خود در پیوند با رسول خدا هم به دلیل خویشاوندی و هم به سبب موقعیت ویژه من، جایگاه مرا می‌شناسید. او مرا از روزگاری که نوزادی بودم در دامن خود می‌نشانید و بر سینه می‌چسبانید و از عطر دلپذیرش بهره‌مند می‌ساخت، لقمه را می‌جوید و در دهانم می‌گذاشت و هرگز در گفتارم دروغی نشنید و در رفتارم لغزش و سبک‌سری ندید (حکایت/۱۹۲). بر اساس آیات قرآن، امام علی (ع) نفس و جان پیامبر (ص) است (آل عمران/۶۱)؛ او یکی از اولوالمرهایی است که اطاعت ایشان واجب است (نساء/۵۹)؛ در آیات قرآن حضرت علی (ع) به عنوان عالم و دانای به تمام کتاب (رعد/۴۳)؛ از راسخون در علم (آل عمران/۷)؛ از اهل عصمت و طهارت (احزاب/۳۳)؛ اهل الذکر (انبیاء/۷)؛ خویشان و ذوی‌القربایی که مودت آنان واجب است (شوری/۲۳)؛ از ابرار و مقربان (مائده/۵۵) و ده‌ها عنوان و دارنده فضایل بسیار دیگر معرفی شده است.

با نظر به قالب ساحت‌های تربیتی و شایستگی‌های متناظر با آن در سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) از جمله امام علی (ع) به‌عنوان امام اول شیعیان، می‌تواند نظام معیار مطلوب با قابلیت ارزشمندی را برای شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی- ایرانی آحاد مردم فراهم آورد. در منابع مختلف، ساحت‌های متفاوت و مشترکی برای تربیت آدمی مطرح شده است که در این بین، سند فلسفه تربیت به‌عنوان یک منبع مادر، قابل ارجاع‌تر می‌باشد؛ چراکه براساس بررسی مبانی موردنظر در این زمینه، اقدام به معرفی ساحت‌های شش‌گانه تربیتی‌ای نموده است که عبارتند از: ۱) ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ ۲) ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی؛ ۳) ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری؛ ۴) ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای؛ ۵) ساحت تربیت زیستی و بدنی؛ ۶) ساحت تربیت علمی و فناوری (همان: ۱۴۴). آنچه که در تدوین ساحت‌های شش‌گانه مورد اهمیت است، اهدافی است که با توجه به آن‌ها می‌توان به حیات‌طیبه دست یافت.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در مورد سبک زندگی بر اساس سیره تربیتی ائمه اطهار (ع) پژوهش‌های گوناگونی صورت پذیرفته است، اما هریک با نوع نگاه خاص و بهره‌گیری از منابع روایی متفاوت انجام شده است. به عنوان نمونه: فقیهی و همکاران در پژوهشی با عنوان «سبک زندگی در آموزه‌های تربیتی امام رضا (ع) و استخراج دلالت‌های آن در برنامه درسی رسمی و عمومی» به تبیین سبک زندگی امام رضا (ع) پرداخته است. بر اساس این پژوهش، سبک زندگی در آموزه‌های تربیتی امام رضا (ع) دارای چهار قلمرو است که عبارتند از: قلمرو الهی، فردی، اجتماعی و زیست‌محیطی. هر کدام از این قلمروها نیز دارای عناصری است. دلالت‌های سبک زندگی در برنامه درسی رسمی و عمومی را در قالب هدف‌گایی (قرب و رضوان الهی) و اهداف واسطه‌ای بیان شده است. روش‌های یاددهی- یادگیری (پرهیز از سطحی‌نگری، پرسشگری و...) و ارزشیابی (فرایندی و کیفی و...) (فقیهی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۸-۱۴۳). مقاله «تبیین سیره تربیتی امام صادق (ع) جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی» از کشاورز و ترکاشوند که به تبیین سیره تربیتی امام صادق (ع) پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش آنان بیانگر آن است که سیره تربیتی امام صادق می‌تواند

الگوی مطلوبی برای شکل‌بخشی به سبک زندگی آحاد جامعه باشد (کشاوری و ترکاشوند، ۱۳۹۶: ۳۱-۴۷). مؤلفه‌های به‌کاررفته در این مقاله با مؤلفه‌های مقاله حاضر یکسان می‌باشد، اما طراحی الگو و منابع روایی مربوط به سبک زندگی امام علی(ع) وجه ممیزه این پژوهش می‌باشد. از جمله پژوهش‌های مرتبط با پژوهش حاضر می‌توان به مقاله «تبیین اهداف و اصول تربیت معنوی بر اساس آموزه‌های امام علی(ع) در نهج البلاغه» از (یدالهی فر و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۵-۱۲۰)؛ مقاله «رعایت اصول حکومت علوی بسترساز تحقق اهداف حکومت اسلامی» از (شاه‌آبادی و زرین نعل، ۱۳۹۴: ۱-۲۲)؛ مقاله «بررسی تطبیقی سبک‌های فرزندپروری با سبک فرزندپروری امام علی(ع) در نامه سی و یکم نهج‌البلاغه» (قدسی و قائمی، ۱۳۹۳: ۱-۲۰)؛ مقاله «روش‌های تربیتی ناظر بر رابطه تعاملی مربی و متربی از منظر نهج البلاغه جهت ارتقاء طرح تربیتی شجره طیبه صالحین بسیج» (ندایی، ۱۳۹۵: ۷۹-۹۸) اشاره نمود.

۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش

سبک زندگی و قلمروهای آن، از مباحث بسیار ضروری جامعه کنونی ما است. زیرا زندگی پیچیده انسان امروزی با رشد و پیشرفت فناوری و سهولت در دسترسی به انواع اطلاعات مفید و غیرمفید و فروریختن مرزهای اجتماعی، فرهنگی و حتی جغرافیایی با چالش‌های فراوانی همچون جهانی‌شدن و بومی ماندن، بحران جمعیت، بحران سلامتی و تغذیه، دگرگونی‌های فناوری، اثرات فناوری نوین ارتباطی بر مهارت‌های اجتماعی و اخلاقیات، مشکلات خانوادگی و... روبه‌روست. غفلت از مسئله سبک زندگی می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری بر پیکره جامعه وارد کند. وقتی افراد نتوانند میان شیوه زندگی خود، باورها و ارزش‌هایشان ارتباط برقرار نمایند، بعد از مدتی ممکن است دست از باورها و ارزش‌های خود بشویند و آنان را ناکارآمد تلقی کنند و برای اینکه توجیهی برای سبک زندگی غیر اسلامی خود داشته باشند، باورها و ارزش‌های اسلامی را زیر سوال می‌برند (نجفی، ۱۳۹۳: ۳-۲).

۲. بحث

در این قسمت ابتدا یافته‌های مربوط به هر یک از مؤلفه‌های ساخت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی مبتنی بر سند فلسفه تربیت در جداول مربوطه معرفی شده است که برگرفته از پژوهش (محمدی‌پویا و همکاران، ۱۳۹۴ و کشاوری و ترکاشوند، ۱۳۹۶) می‌باشد. سپس مبتنی بر این مؤلفه‌ها، یافته‌های حاصل‌گرفته از سیره تربیتی امام علی(ع) در ذیل هر یک از ساخت‌های تربیتی در جداول بعدی ارائه گردیده است.

۱-۲. یافته‌های ناظر به مؤلفه‌های ساخت‌های تربیتی

مؤلفه‌هایی که در ذیل آورده شده است مطابق با وجه مشترک مصادیقی است که جامعه‌شناسان برای سبک زندگی نام برده‌اند. مصادیق سبک زندگی را در سخنان جامعه‌شناسانی چون (زیمل، وبلن، وبر، کلاکهورن، گردن، پارسونز، برسلون، استینز و...) می‌توان تحت یازده عنوان در نظر گرفت که عبارتند از: ۱- الگوهای مصرف و تولید و کار و سرمایه؛ ۲- غذا؛ ۳- لباس؛ ۴- مسکن؛ ۵- وسایل زندگی؛ ۶-

تفریحات؛ ۷- اطوار (رفتارهای حاکی از نجیب‌زادگی، کشیدن سیگار در محافل و...)؛ ۸- سخن گفتن؛ ۹- روابط؛ ۱۰-علاقه‌مندی‌ها؛ ۱۱- امور معنوی و ارزشی (جباران، ۱۳۹۳: ۱۲). بر همین اساس مؤلفه‌های تربیتی مبتنی بر هر یک از ساحات تربیتی در جدول ذیل آورده شده است:

جدول ۱: مؤلفه‌های تربیتی مبتنی بر هر یک از ساحات‌های شش‌گانه سند فلسفه تربیت (محمدی‌پویا و همکاران، ۱۳۹۴؛ کشاورز و ترکاشوند، ۱۳۹۶)

مؤلفه‌ها	ساحات‌های تربیتی
رعایت اصول و آداب اخلاقی، حفظ کرامت و عزت نفس، تعالی ارزش‌های دینی، ارزش‌های عام انسانی، تکوین صفات و ردایل اخلاقی، تقویت اراده، خودشناسی، عدالت محوری، تلاش برای ارتقای معنوی، محوریت دین در همه امور زندگانی، عبادت و تقید به احکام دینی، پرهیز از عجب و خودپسندی، تواضع، پاک‌دامنی.	اعتقادی، عبادی و اخلاقی
ارتباط با دیگران، ارتباط با خانواده، کسب دانش و مهارت‌های اجتماعی، مشارکت اجتماعی، وفاق و همدلی، جلوگیری از خودکامگی و استبداد، مسئولیت‌پذیری، عدالت‌خواهی، پاس‌داشت ارزش‌های اجتماعی، اصلاح خود و جامعه، مراعات حقوق و آزادی‌های افراد جامعه، رسیدگی و نظارت بر زندگی محرومین، اصلاح شرایط، حق‌طلبی، مردم‌سالاری دینی.	اجتماعی و سیاسی
حفظ بهداشت زیستی، آرایش ظاهری، استحمام بدن، زیست‌بوم شهری، منابع طبیعی، احترام به طبیعت، بصیرت نسبت به سبک زندگی، ارتقای سلامت و ایمنی افراد.	زیستی و بدنی
حفظ و توسعه ثروت، اقتصاد و معیشت، مراعات قوانین و احکام معاملات، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت عدالت و انصاف، پرهیز از اسراف و تبذیر، درآمد و کسب حلال، مشارکت سازنده.	اقتصادی و حرفه‌ای
خیال‌پردازی و عواطف، نیکو داشتن هنر، اخلاق اجتماعی، حفظ میراث هنری و علمی، آرامش روانی، درک موضوعات ذهنی، خلق معنا و کشف معنا، سعه صدر، ارزش‌مداری.	زیبایی‌شناختی و هنری
درک و کشف پدیده‌ها، تلفیق علم و فناوری، تفکر علمی و منطقی، فهم و درک دانش، پایان‌ناپذیری دانش، تحول در دانش، تلفیق و هماهنگی علم و عمل، حقیقت‌جویی.	علمی و فناورانه

۲-۲. یافته‌های ناظر به سیره تربیتی امام علی(ع)

۲-۲-۱. یافته‌های مربوط به ساحات تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی

ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است، ناظر به رشد و تقویت مرتبه قابل‌قبولی از جنبه دینی و اخلاقی حیات طیبیه در وجود متربیان و شامل همه تدابیر و اقداماتی است که جهت پرورش ایمان و التزام آگاهانه و اختیاری متربیان نسبت به مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، اعمال و صفات اعتقادی عبادی و اخلاقی و در راستای تکوین و تعالی هویت دینی و اخلاقی ایشان صورت می‌پذیرد. لذا قلمرو ساحات تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، ناظر به خودشناسی و معرفت نسبت به خداوند متعال، معاد، نبوت و پذیرش ولایت رهبران دینی پیامبر(ص) و ائمه‌ی معصومین(ع) و پیروی از ایشان است (میانی نظری سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۲۹۹). تربیت اخلاقی از مهم‌ترین اهداف بعثت انبیا بوده است و جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ اسلامی، به‌ویژه سیره معصومین علیهم‌السلام دارد. این بحث، به‌ویژه مورد توجه خاص امام علی(ع) قرار گرفته و کمتر روایت و حکمتی از نهج‌البلاغه، اصول کافی، تحف العقول و ... را می‌توان یافت که در آن حضرت سخن از مسائل اخلاقی به میان نیاورده باشد.

از سوی دیگر، پرداختن به اولویت‌ها در هر زمینه‌ای، امری معقول و در حوزه اندیشه اسلامی پسندیده و مورد تأکید است و آثار شگرفی در زندگی مادی و معنوی انسان دارد. با توجه به جایگاه رفیع تربیت اخلاقی، پرداختن به اولویت‌ها در این موضوع، به‌ویژه از دیدگاه امام علی(ع)، امری ضروری و بایسته است (بناری، ۱۳۷۹: ۱). یافته‌های تحلیلی این ساحت تربیتی در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

جدول ۲: مؤلفه‌ها و مصادیق ساحت تربیتی اعتقادی، اخلاقی، عبادی از منظر سبک زندگی امام علی(ع)

ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی	
مؤلفه‌ها	مصادیق
رعایت اصول و آداب اخلاقی	عَلَيْكُمْ بِالْأَدَبِ، فَإِنْ كُنْتُمْ مُلُوكًا بَرَّزْتُمْ وَ إِنْ كُنْتُمْ وَسَطًا فَكُنْتُمْ، وَ إِنْ أَعْوَزْتُمْ الْمَعِيشَةَ عَشْتُمْ يَادِبِكُمْ (حکایت/ ۴۸۳)؛ إِنَّ النَّاسَ إِلَى صَالِحِ الْأَدَبِ آخُوْجُ مِنْهُمْ إِلَى الْفُضَّةِ وَ الذَّهَبِ (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ح ۵۰۸۰).
حفظ کرامت و عزت نفس	لا تکن عبد غیرک و قد جعلک الله حراً (نامه/ ۳۱)؛ إني سمعت رسول الله(ص) يقول في غير موطن: لن تقدس أمة لا يؤخذ للضعيف فيها حقّه من القوى غير متتبع (نامه/ ۵۳)؛ لا تُدْأَفُوا النَّاسَ وَزْنَا بَوْزَنَ، وَ عَظُمُوا أَقْدَارَكُمْ بِالتَّعَافُلِ عَنِ الدَّنِيِّ مِنَ الْأُمُورِ (مجلسی، ۱۳۸۶: ۱۵۸/۲۵).
تعالی ارزش‌های دینی	إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِأَهْلِ بَيْتٍ خَيْرًا فَفَقَّهَهُمْ فِي الدِّينِ وَ وَقَّرَ صَغِيرَهُمْ كَبِيرَهُمْ وَ رَزَقَهُمُ الرِّفْقَ فِي مَعِيشَتِهِمْ وَ الْقَصْدَ فِي نَفَقَاتِهِمْ وَ بَصَّرَهُمْ عُيُوبَهُمْ فَيَتَوَبُّوا مِنْهَا (نهج الفصاحه، ۱۳۹۵: ح ۱۴۷)؛ مَنْ أَتَى غَنِيًّا فِتْوَا صَاحٍ لَهُ لِيُغَاثَ ذَهَبٌ ثَلَاثًا دَبِيهَ (حکمت/ ۲۲۸).
ارزش‌های عام انسانی	سِبَابُ الْمُؤْمِنِ فِسْقٌ وَ قِتَالُهُ كُفْرٌ وَ حُزْمُهُ مَالِيهِ كَحُزْمِهِ ذَمِيهِ (من لايحضره الفقيه، ۱۳۸۸: ۵۶۹/۳).
تلاش برای ارتقای معنوی	لِكُلِّ شَيْءٍ وَجْهٌ وَ وَجْهٌ دِينِكُمُ الصَّلَاةُ (کلینی، ۱۳۹۲: ۲۷۰/۳)؛ إِذَا اسْتَحْلَصَ اللَّهُ عَبْدًا أَلْهَمَهُ الدِّيَانَةَ (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۱۴۰/۳)؛ عَلَيْكَ بِالتَّقْوَى وَ الصِّدْقِ، فَهُمَا جَمَاعُ الدِّينِ (همان: ۳۶۶/۲).
خودشناسی	مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ وَ لِيَكُنْ تَأْدِيئُهُ بِسِرِّهِ قَبْلَ تَأْدِيئِهِ بِلِسَانِهِ وَ مُعَلِّمُ نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنْ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَ مُؤَدِّبِهِمْ (حکمت/ ۷۳).

۱. ادب بیاموزید، زیرا که [در این صورت] اگر پادشاه باشید، برجسته می‌شوید، اگر میانه باشید، سرآمد می‌شوید و اگر تنگ‌دست باشید، با ادب‌تان گذران زندگی می‌کنید. - مردم، به ادب (فرهنگ و تربیت) درست، نیازمندترند، تا به طلا و نقره- برده هیچ کس مباش؛ زیرا خداوند ترا آزاد آفریده است- من بارها از رسول خدا (ص) این سخن را شنیدم که فرمود: «تقدیس و ستایش نمی‌شود گروهی که حق ضعیف را از قوی بدون پرده پوشی و لکنت زبان نگیرد- هرگاه خداوند برای خانواده‌ای خیر بخواهد آنان را در دین دانا می‌کند، کوچک‌ترها بزرگ‌ترهایشان را احترام می‌نمایند، مدارا در زندگی و میانه‌روی در خرج روزیشان می‌نماید و به عیوبشان آگاهشان می‌سازد تا آنها را برطرف کنند- هر کس در مقابل ثروتمند به خاطر ثروتش تواضع کند دو سوم دینش از بین برود- دشنام دادن به مومن فسق است، و جنگیدن با او کفر، و احترام مالش چون احترام خودش است- هر چیز دارای سیماست، سیمای دین شما نماز است.

<p>لَمَّا سُئِلَ عَنْ أَفْضَلِيَّةِ الْعَدْلِ أَوْ الْجُودِ: الْعَدْلُ يَضَعُ الْأُمُورَ مَوَاضِعَهَا، وَالْجُودُ يُخْرِجُهَا مِنْ جِهَتَيْهَا، وَالْعَدْلُ سَائِسٌ عَامٌّ، وَالْجُودُ عَارِضٌ خَاصٌّ، فَالْعَدْلُ أَشْرَفُهُمَا وَأَفْضَلُهُمَا (حکمت/۴۳۷). الْعَدْلُ قِوَامُ الرَّعِيَّةِ وَجَمَالُ الْوَلَاةِ (غرر الحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۱۹۵۴).</p>	<p>عدالت محوری</p>
<p>صُنِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا يُنْجِكَ، وَ لَا تَصُنِ الدُّنْيَا بِالدِّينِ فَتُرْدِيكَ (همان: ۲۱۲/۴).</p>	<p>توجه کردن به ارزش‌های الهی به جای ارزش‌های غیرالهی</p>
<p>وَ لَوْ أَنَّ النَّاسَ حِينَ تَنْزُلِ بِهِمُ النَّقْمُ وَ تَزُولُ عَنْهُمْ النَّعْمُ، فَرَعَوْا إِلَى رَبِّهِمْ بِصِدْقٍ مِنْ تِيَابِهِمْ وَ وَلَهُ مِنْ قُلُوبِهِمْ، لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلُّ شَايِدٍ، وَ أَصْلَحَ لَهُمْ كُلُّ فَايِسِدٍ (حکایت/ ۲۵۷؛ نمازی شاهرودی، ۱۳۸۵: ۱۸۴/۵)؛ لَا يَفُوزُ بِالْجَنَّةِ إِلَّا مَنْ حَسَنَتْ سِرِّيَّتُهُ وَ خَلَصَتْ نِيَّتُهُ (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۱۶۸).</p>	<p>اقدام به عمل برای خدا</p>
<p>وَبِي لِمَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ عَمَلُهُ، وَ عِلْمُهُ، وَ حَيْهٌ، وَ بُغْضُهُ، وَ أَخْذُهُ، وَ تَرْكُهُ، وَ كَلَامُهُ، وَ صَمْتُهُ، وَ فِعْلُهُ، وَ قَوْلُهُ (مجلسی، ۱۳۸۶: ۲۸۹/۷۷).</p>	<p>ناظر دانستن خداوند در همه احوال</p>
<p>لِكُلِّ شَيْءٍ وَجْهٌ وَ وَجْهٌ دِينِيكَ الصَّلَاةُ (کافی (ط-الاسلامیه)، ج ۳، ص ۲۷۰)؛ إِجْعَلِ الدِّينَ كَهَيْئَتِكَ وَ الْعَدْلَ سَيْفَكَ تَنْجِيءُ مِنْ كُلِّ سُوءٍ وَ تَنْظُرُ عَلَى كُلِّ عَدُوٍّ؛ (نمازی شاهرودی، ۱۳۸۵: ۳۱۹/۱۱)؛ غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۸۶)؛ حُسْنُ الظَّنِّ رَاحَةُ الْقَلْبِ وَ سَلَامَةُ الدِّينِ (همان: ۲۵۳).</p>	<p>محوریت دین در همه امور زندگانی</p>
<p>فِي صِفَةِ الْمُتَّقِينَ: بَعْدَهُ عَمَّنْ تَبَاعَدَ عَنْهُ زُهْدٌ وَ نِزَاهَةٌ وَ دُنُوُّهُ مَمَّنْ دَنَا مِنْهُ لِينٌ وَ رَحْمَةٌ لَيْسَ تَبَاغُدُهُ بِكِبَرٍ وَ عَظَمَةٌ وَ لَا دُنُوُّهُ بِمَكْرٍ وَ خَدِيعَةٍ (خطبه/۱۹۳). صَفَاتَانِ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ سَبْحَانَهُ الْأَعْمَالُ إِلَّا بِهِمَا، التَّقِيُّ وَ الْإِخْلَاصُ (غرر الحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۱۵۵)؛ مِنْ غَرَسِ اشْجَارِ التَّقِيِّ جَنِي ثِمَارِ الْهُدَى (مجلسی، ۱۳۸۶: ۹۰/۷۸).</p>	<p>تقوا</p>

۲. هر گاه خداوند بنده‌ای را برگزیند، دینداری را در دل او اندازد- بر تقوا و راستی مواظبت کن، که دین در این دو جمع است- کسی که خود را پیشوای مردم قرار داده، باید پیش از آموزش دیگران، خود را آموزش دهد و پیش از آن که دیگران را با زبان، ادب بیاموزد، با کردارش ادب آموزد و البته آموزش‌دهنده و ادب آموز خود بیش از آموزگار و ادب آموز مردم، شایسته تجلیل است- (در پاسخ به این پرسش که: عدالت برتر است یا بخشندگی؟) عدالت هر چیزی را در جای خودش می‌گذارد و بخشندگی امور را از جهتشان خارج می‌سازد؛ عدالت سیاستی فراگیر است اما بخشندگی عارضه‌ای خصوصی است. پس، عدالت شریف‌ترین و برترین آن‌هاست- عدالت، برپادارنده مردم و زیور حکمرانان است- با دنیا از دین محافظت کن، که در این صورت دین، تو را نجات می‌دهد و با دین از دنیا حفاظت مکن، که تو را به نابودی می‌کشاند- اگر مردم به هنگامی که بلاها بر آنان فرود می‌آید و نعمت‌ها از دستشان می‌رفت، با نیت‌های خوب و دلی مشتاق به پروردگارش پناه می‌برند، بی‌گمان هر از دست رفته‌ای به آنان باز می‌گشت و هر فاسدی اصلاح می‌شد- به پاداش بهشت نمی‌رسد مگر آن کس که باطنش نیکو و نیتش خالص باشد-

۱. خوشا به حال آن که عمل و علمش، دوستی و دشمنی‌اش، انجام دادن و رها کردنش، سخن و سکوتش، و کردار و گفتارش را برای خدا خالص گرداند- هر چیز دارای سیماست، سیمای دین شما نماز است- دین را پناهگاه و عدالت را اسلحه خود قرار ده تا از هر بدی نجات پیدا کنی و بر هر دشمنی پیروز گردی - خوش‌گمانی، مایه آسایش قلب و سلامت دین است- در وصف پرهیزگاران، می‌فرماید: اگر از کسی دوری می‌کنی، به خاطر دنیاگریزی و پاکدامنی است و اگر به کسی نزدیک می‌شوی، از سر خوشخوبی و مهربانی است، نه دوری کردنش از روی تکبر و نخوت است و نه نزدیک شدنش از روی مکر و فریب- دو صفت است که خداوند سبحان اعمال را جز با وجود آنها نمی‌پذیرد، تقوا و اخلاص- هر که درختان تقوا بکار، میوه‌های هدایت بچیند- برترین جهاد، مبارزه کرن با هوای نفس و بازگرفتن آن از لذت‌های دنیاست.

افضل الجهاد جهاد النفس عن الهوى و فطامها عن لذات الدنيا (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ح ۲۲۳۲)؛ ان نفسک لخدوع ان تيق بها يقنك الشيطان الي ارتكاب المحارم ان النفس لأمارة بالسوء... (نمازی شاهرودی، ۱۳۹۵: ۲۳۶/۱۱)؛ المجاهد النفس شمیة النبلاء (همان/ ح ۹۷۵۶).	جهاد با نفس
مَنْ أَعَدَّ إِلَى اللَّهِ خَالِصَ عِبَادَتِهِ، أَهَيَّبَ اللَّهُ إِلَيْهِ أَفْضَلَ مَصْلَحَتِهِ (مجلسی، ۱۳۸۶: ج ۷۰).	عبادت و تقید به احکام دینی
اللَّهُ اللَّهُ فِي عَاجِلِ الْبَغْيِ، وَ آجَلِ وَ خَامَةِ الظُّلْمِ، وَ سُوءِ عَاقِبَةِ الْكِبْرِ (خطبه/۱۹۲).	پرهیز از عجب و خودپسندی
الظُّلْمُ فِي الدُّنْيَا بَوَارٌ، وَ فِي الْآخِرَةِ دَمَارٌ (غرر الحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ح ۱۷۰۷)؛ رَاكِبُ الظُّلْمِ يَكْتُو بِه مَرْكَبُهُ (همان: ۵۳۹۱)؛ إِقْدَمُوا عَلَى اللَّهِ مَظْلُومِينَ، وَ لَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ ظَالِمِينَ (خطبه/ ۱۵۱).	پرهیز از ستم
مَنْ أَتَى عَنِيَا فِتْوَايَ لَه لِعِنَاؤِهِ ذَهَبَ ثُلَاثَا دِينِيهِ (حکمت/ ۲۲۸)؛ مَنْ تَوَاضَعَ قَلْبُهُ لِلَّهِ لَمْ يَسْأَمْ بَدَنَهُ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ (مجلسی، ۱۳۸۶: ۹۰/۷۵).	تواضع
فِي صِفَةِ الْمُتَّقِينَ: مَلَبَسُهُمُ الْإِقْبَادُ وَ مَشِيئُهُمُ التَّوَضُّعُ. (خطبه/۱۹۳)؛ عَفَنَةُ الرَّجُلِ عَلَى قَدْرِ عَيْرَتِهِ؛ (حکمت/۴۷) صِيَانَةُ الْمَرْأَةِ أَنْعَمَ لِحَالِهَا وَ أَدْوَمَ لِجَمَالِهَا (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۴۰۵)؛ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الْعَفَافُ (کلینی، ۱۳۹۲: ۴۶۸/۲).	پاکدامنی

۲-۲-۲. یافته‌های مربوط به ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی

ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی ناظر به کسب شایستگی‌هایی است که متریبان را قادر می‌سازد تا شهروندانی فعال و آگاه باشند و در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی مشارکت کنند. امروزه مشارکت در زمینه‌های گوناگون اجتماعی و سیاسی از ملاک‌های توسعه، پیشرفت و کارآمدی یک نظام به حساب می‌آید. هر اندازه مردم در تصمیم‌سازی‌ها و به عهده گرفتن مسئولیت‌ها سهم بیشتری داشته باشند، توسعه، پیشرفت و کارآمدی بیشتر خواهد بود (Almond & Verba, 1992: 34). ساحت تربیت اجتماعی دانش‌ها و طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها، و مهارت‌های همراه با مشارکت در زندگی جمعی یا مدنی را انتقال می‌دهند (Chambliss, 1996). یافته‌های تحلیلی این ساحت تربیتی در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

۱. نفس تو بسیار فریبکار است، اگر به او اعتماد کنی تو را به پیروی کردن از شیطان و ارتکاب محارم الهی می‌کشاند، (چنانکه خداوند متعال فرمودنده) همانا نفس امر کننده به بدی است- مبارزه کردن با نفس، خصلت مردان شریف و بزرگوار است- هر که عبادت خالصانه خود را به سوی خدا بالا فرستد، خداوند برترین مصلحت او را بر او فرو خواهد فرستاد- از خدا بترسید، از خدا بترسید، درباره عاقبت ناگوار ستم در دنیا و آخرت و از فرجام بد کبر و نخوت- ستمگری، در دنیا مایه نابودی و در آخرت، مایه هلاکت است- کسی که بر مرکب ستم سوار شود، مرکبش او را به سر در آورد- به پیشگاه خدا، ستمدیده وارد بشوید، ولی ستمگر وارد نشوید- هر کس در مقابل ثروتمند به خاطر ثروتش تواضع کند دو سوم دینش از بین برود- هر که قلبش برای خدا تواضع داشته باشد، بدنش از طاعت خدا خسته نمی‌شود- در وصف پرهیزکاران: لباسشان میانه رویست و راه رفتن و رفتارشان متواضعانه است- پاکدامنی مرد به اندازه غیرت اوست- محفوظ بودن زن، برای سلامتی اش مفیدتر است و زیبایی او را با دوام‌تر می‌کند- برترین عبادت، پاکدامنی است.

جدول ۳: مؤلفه‌ها و مصادیق ساحت تربیتی اجتماعی و سیاسی از منظر سبک زندگی امام علی (ع)

ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی	
مؤلفه‌ها	مصادیق
ارتباط با دیگران	و الله، الله فی جیرانکم، فانهم وصیة نیکم ما زال یوصی بهم حتی ظننا انه سیورثهم ^۱ (حکمت/ ۴۲۲)؛ و اکرم عشیرتک فانهم جناحک الذی به تطیر و اصلک الذی الیه تصیر و یدک الذی بها تصول (مجلسی، ۱۳۸۶: ۱۰۵/۷۴).
ارتباط با خانواده	مَنْ سَاءَ خُلُقُهُ مَلَأَ أَهْلُهُ؛ (شعبه، ۱۳۸۹: ۲۱۴)؛ أَنْصِبِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكَ وَأَهْلِكَ وَ خَاصَّتِكَ وَ مَنْ لَكَ فِيهِ هَوَى وَ أَعْدِلْ فِي الْعَدُوِّ وَ الصَّدِيقِ (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۳۹۴)؛ فدارها علی کل حال واحسن الصحبة لها فیصفو عیشک (طبرسی، ۱۳۹۶: ۲۱۸).
کسب دانش ومهارت‌های اجتماعی	یا بنی اجعل نفسک میزانا فیما بینک و بین غیرک، فاحبب لغیرک ما تحب لنفسک و اکره له ماتکره لها، و لا تظلم کمالا تحب ان تظلم، و احسن کما تحب ان یحسن الیک (نامه/۳۱)؛ ما تعلم، و ما لا تغل ما لا تحب ان یقال لک و اعلم ان الاعجاب ضد الصواب و آفت الالباب (همان).
مشارکت اجتماعی	مِنْ وَاجِبِ حُقُوقِ اللَّهِ عَلَيَّ الْعِبَادِ النَّصِيحَةُ يَمْلَعُ جُهِدِهِمْ وَ التَّعَاوُنُ عَلَيَّ إِقَامَةُ الْحَقِّ بَيْنَهُمْ ^۲ . (خطبه/۲۱۶)؛ طَلَبُ التَّعَاوُنِ عَلَيَّ إِقَامَةُ الْحَقِّ دِيَانَةً وَ أَمَانَةً (عیون الحکم و المواعظ، ح ۵۵۶۳).
وفاق و همدلی	و الزموا السواد الاعظم، فان یدالله مع الجماعة، و ایاکم والفرقة، فان الشاذ من الناس للشیطان، کما ان الشاذ من الغنم للذئب (خطبه/۱۲۷)؛ و علیکم بالتواصل و التبادل و ایاکم و التدابر و التقاطع (نامه/۴۷).
جلوگیری از خودکامگی و استبداد	من استبد برایه هلك ومن شاور الرجال شاركها فی عقولها (حکمت/۱۶۱)

۱. خدا را خدا را درباره همسایگان که آن سفارش پیامبر(ص) شماست، پیامبر(ص) مرتب درباره همسایه سفارش می کرد تا جائیکه ما گمان کردیم که همسایه از همسایه ارث خواهد برد- خویشاوندانت را گرامی بدار، چون آن ها با تو هستند که توسط آن‌ها پرواز می‌کنی و ریشه تو هستند که به آن بر می‌گرددی و دست تو هستند که به واسطه او دفاع می‌کنی- هر کس بد اخلاق باشد، خانواده‌اش از او دلتنگ و خسته می‌شوند- خودت و خانواده ات و نزدیکانت و کسانی که به آنان علاقه داری، با مردم منصفانه رفتار کنی و با دوست و دشمن به عدالت رفتار نمایند- همیشه با همسرت مدارا کن، و با او به نیکی همشینی کن تا زندگی باصفا شود.

۲. ای فرزندم، خود را در آنچه میان تو و دیگران است، ترازویی پندار. پس برای دیگران دوست بدار آنچه برای خود دوست می‌داری و برای دیگران میخواه آنچه برای خود نمی‌خواهی و به کس ستم مکن همانگونه که نخواهی بر تو ستم کنند-). آنچه نمی‌دانی مگوی، هر چند، آنچه می‌دانی اندک باشد و آنچه نمی‌پسندی که به تو گویند، تو نیز بر زبان میاور و بدان که خودپسندی، خلاف راه صواب است و آفت خرد آدمی. سخت بکوش، ولی گنجور دیگران مباش و چون راه خویش یافتی، به پیشگاه پروردگارت بیشتر خاشع باش- از حقوق واجب خدا بر بندگان، خیرخواهی به اندازه توان، و یاری کردن یکدیگر برای برپایی حق در میان خود است- درخواست همکاری برای برپا کردن حق، نشانه دیانت و امانت [داری] است- به جمعیت عظیم مسلمانان ببیونددی، که دست خدا با جماعت است، و از پراکندگی دوری کنی که انسان تنها بهره شیطان است، چنان که گوسفند تک‌رو طعمه گرگ خواهد بود- و بر شما باد به ارتباط و بذل و بخشش و دوری گزیدن از جدائی و پشت کردن به یکدیگر- کسی که در رای خویش مستبد باشد، هلاک می‌شود و کسی که با مردان مشورت نماید، در عقل‌های آنان شریک خواهد شد- از خدا بترسید درباره بندگان او و سرزمین‌هایش؛ زیرا شما حتی نسبت به قطعه‌های زمین‌ها و چارپایان نیز باید پاسخگو باشید. از خدا اطاعت کنید و نافرمانی او نکنید- هر مردی درباره کنیزان و خانواده خود بازخواست می‌شود.

مسئولیت پذیری	إِتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَ بِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبِقَاعِ وَ الْبِهَائِمِ، أَطِيعُوا اللَّهَ وَ لَا تَعْصُوهُ (خطبه/۱۶۷)؛ كل امرئٍ مَسْئُولٌ عَمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ وَ عِيَالِهِ (غرر الحكم و دررالکلم، ۱۳۹۳): ۷۲۵۴؛ حدد مسئولية كل من مرؤوسيك ثم اطلبها، وهو الأفضل عدم التنازل عن أي مسؤولية للآخر (حکمت/۱۲۰).
اصلاح خود و جامعه	مَنْ أَصْلَحَ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ أَصْلَحَ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّاسِ وَ مَنْ أَصْلَحَ أَمْرَ آخِرَتِهِ أَصْلَحَ اللَّهُ لَهُ أَمْرَ دُنْيَاهُ. وَ مَنْ كَانَ لَهُ مِنْ نَفْسِهِ وَاعِظٌ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ (حکمت/۸۶).
حق طلبی	إِصْبِرْ عَلَىٰ مُرَارَةِ الْحَقِّ وَ إِيَّاكَ أَنْ تَتَخَدَّعَ لِخَلَاوَةِ الْبَاطِلِ (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ح- ۲۴۷۲)؛ لَا يُؤْنِسُنْكَ إِلَّا الْحَقُّ وَ لَا يُوحِشُنْكَ إِلَّا الْبَاطِلُ (خطبه/ ۱۳۰).
اصلاح شرایط	إِنَّ كَفَّارَاتِ الدُّنُوبِ الْعُظَامِ إِغَاثَةُ الْمَلْهُوفِ وَ التَّنْفِيسُ عَنِ الْمَكْرُوبِ (حکمت/ ۲۴).

۲-۲-۳. یافته‌های مربوط به ساحت تربیت زیستی و بدنی

ساحت تربیت زیستی و بدنی بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به حفظ و ارتقای سلامت و رعایت بهداشت جسمی و روانی متریبان در قبال خود و دیگران، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از محیط‌زیست و احترام به طبیعت است (مبانی نظری سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۵). مهم‌ترین جهت‌گیری ساحت تربیت زیستی و بدنی عبارت است از؛ تعامل مستمر روح و بدن، با این توضیح که در این جهت‌گیری رابطه‌ی روح و بدن رابطه‌ای بنیادین، عمیق و در اصل هستی است (نظریه جسمانیه الحدوث و روحانیه البقا)، به این معنا که ماده جسمانی بر پایه حرکت اشتدادی وجود، در ذات و جوهر خود کامل می‌شود. در چنین فضای فکری، مفهوم سلامت در این ساحت معنای گسترده‌تری می‌یابد و ابعاد روانی را نیز شامل می‌شود. از این رو می‌توان گفت که رویکرد این ساحت از تربیت نیز نگاهی کل‌نگر و تلفیقی است (همان: ۳۰۶). یافته‌های تحلیلی این ساحت تربیتی در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

۱. مسئولیت هریک از زیر دستان خود را مشخص نما و بعد باز خواست کن، که این بهتر است برای اینکه هریک مسئولیت را به گردن دیگری نیندازد- آن که میان خود و خدا را اصلاح کند، خدا میان او و مردم را اصلاح می‌کند و آن که کار آخرت خود را درست کند، خدا کار دنیای او را سامان دهد. و آن که او را از خود بر خویشتن واعظی است، خدا را بر او حافظی است- تلخی حق را تحمل کن، و مبادا که فریب شیرینی باطل را بخوری- مبادا جز حق، با تو انس بگیرد و جز باطل، از تو بهراسد- از کفاره گناهان بزرگ، فریاد خواه را به فریاد رسیدن، و غمگین را آسایش بخشیدن است. .

جدول ۴: مؤلفه‌ها و مصادیق ساحت تربیتی زیستی و بدنی از منظر سبک زندگی امام علی (ع)

ساحت تربیت زیستی و بدنی	
مؤلفه‌ها	مصادیق
حفظ بهداشت زیستی	أَلْعَسَلُ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ لَا دَاءَ فِيهِ يَقِلُّ الْبَلْغَمُ وَ يَجْلُو الْقَلْبُ ^۱ (حرعاملی، ۱۳۹۲: ۷/۱۷)؛ إِشْرَبُوا مَاءَ السَّمَاءِ فَإِنَّهُ طَهُورٌ لِلْبَدَنِ وَ يَدْفَعُ الْأَسْقَامَ (طبرسی، ۱۳۹۶: ۱۶۱)؛ لَا تَوُوا التَّرَابَ خَلْفَ الْبَابِ، فَإِنَّهُ مَأْوَى الشَّيْطَانِ (حرعاملی، ۱۳۹۲: ۵۷۲/۳).
آرایش ظاهری	النَّظِيفُ مِنَ النَّيَابِ يَذْهَبُ الْهَمُّ وَالْحَزَنُ، وَهُوَ طَهُورٌ لِلصَّلَاةِ (اکلیبی، ۱۳۹۲: ۴۴۴/۶)؛ لَا لِبَاسٍ أَجْمَلٌ مِنَ السَّلَامَةِ (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۳۸۰/۶).
استحمام بدن	تَنْظِفُوا بِالْمَاءِ مِنَ التَّنِّ الرَّيْحِ الَّذِي يَأْذِي بِهِ، تَعَهَّدُوا أَنْفُسَكُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يَبْغِضُ مِنْ عِبَادِهِ الْقَاذِرَةَ الَّذِي يَتَأَنَّفُ بِهِ مِنْ جِلْسِ إِلَيْهِ (شیخ صدوق، ۱۳۹۰: ۶۲۰).
منابع طبیعی	تَجَنَّبِ قَطْعَ الْأَشْجَارِ الْمُرَوِّقَةِ سِيزِيدُ مِنْ طَوْلِ عَمْرِ جَسْمِ الْإِنْسَانِ (مجلسی، ۱۳۸۶: ۳۱۹/۷۶)؛ كُلْ مِنْ عِنْدِهِ مَاءٌ وَ غِبَارٌ وَ فَقِيرٌ، اللَّهُ يَجْلِبُهُ بَعِيدًا عَنْ رَحْمَتِهِ (مجلسی، ۱۳۸۶: ۱۹/۲۳)؛ قَالَ الْإِمَامُ عَلِيُّ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - لِلاشْتَرِ نَخَعِي: وَ لِيَكُنْ نَظْرُكَ فِي عِمَارَةِ الْأَرْضِ أَلْبَغَ مِنْ نَظْرِكَ فِي اسْتِجْلَابِ الْخَرَاجِ لِأَنَّ ذَلِكَ لَا يُدْرِكُ إِلَّا بِالْعِمَارَةِ ^۲ (نامه/ ۵۳).
احترام به طبیعت	اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَ بِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّى عَنِ الْبِقَاعِ وَ الْبُهَائِمِ (خطبه/ ۱۶۶).
بصیرت نسبت به سبک زندگی	وَ إِنَّ مَعِيَ لَبَصِيرَتِي مَا لَبِئْتُ عَلَى نَفْسِي وَ لَا لِبَسِّ عَلَيَّ (خطبه/ ۱۰)؛ ... فَأَتَقَدُّوا عَلَيَّ بَصَائِرِكُمْ (خطبه/ ۱۹۷)؛ فَأَصْحِرْ لِعَدُوِّكَ وَ اَمْضِ عَلَيَّ بِبَصِيرَتِكَ (نامه/ ۳۴)

۲-۲-۴. ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به یکی از ابعاد مهم زندگی آدمی یعنی بُعد اقتصادی و معیشتی انسان‌هاست. این ساحت ناظر به رشد توانایی‌های مترتبان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است (مبانی نظری سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۹). یافته‌های تحلیلی این ساحت تربیتی در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

۱. غسل شفا‌ی هر دردی است و هیچ درد و آسیبی در آن نیست. خوردن آن صفا را تقلیل داده و کار قلب را آسان می‌سازد- آب باران بپاشامید؛ زیرا که پاک کننده بدن از امراض و ناراحتی‌ها است- خاکروبه را پشت در (خانه) جمع نکنید، زیرا که جایگاه شیطان می‌شود- لباس پاکیزه غم و اندوه را می‌برد و موجب پاکیزگی نماز است- هیچ لباسی زیباتر از سلامتی نیست- خودتان را به وسیله آب از بوی نامطبوعی که مایه آزار دیگران است پاکیزه سازید، به (سر و وضع) خودتان برسید، زیرا خداوند عزوجل از بندگان کثیف و لاقید خود که هر که با او می‌نشیند از وی بیزار می‌شود، نفرت دارد- پرهیز از قطع کردن درختان سرسبز، بر طول عمر انسان می‌افزاید.
۲. هر کس آب و خاکی داشته باشد و با این حال فقیر باشد، خدا او را از رحمت خویش دور می‌کند - امام علی - علیه السلام - به مالک اشتر فرمودند: باید توجه تو به آباد کردن زمین بیش از توجه به گرفتن خراج باشد؛ زیرا آن (خراج) جز در نتیجه آبادانی فراهم نمی‌آید- تقوای الهی را درباره بندگان خدا و شهرهای او رعایت کنید؛ زیرا حتی از اماکن و حیوانات از شما سؤال خواهد شد- بی گمان بینش من مرا همراه است. هرگز خود را نفریفته‌ام و کسی هم نتوانسته مرا بفریبد- پس ای مردم با دل بینا حرکت کنید- و اینک تو به صحنه درآی با آگاهی و با بینش خاص خود به سوی دشمن بتاز.

جدول ۵: مؤلفه‌ها و مصادیق ساحت تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای از منظر سبک زندگی امام علی(ع)

ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	
مؤلفه‌ها	مصادیق
حفظ و توسعه ثروت	المالُ یُبدی جواهرَ الرِّجالِ و خَلَیقَها (مجلسی، ۱۳۸۶: ۳۶۹/۱)؛ أَفْضَلُ الْأَمْوَالِ أَحْسَنُهَا أَثَرًا عَلَیْكَ (همان: ۴۲۸/۲)؛ المالُ سَلْوَةُ الْوَارِثِ (همان: ۱۰۲/۱)؛ الْمَالُ یُكْرِمُ صَاحِبَهُ مَا بَدَّلَهُ وَ یُهِنُّهُ مَا یَبْخُلُ بِهِ (همان: ۴۲/۲).
اقتصاد و معیشت	لَا تَزَالُ هَذِهِ الْأُمَّةُ یَخِیرُ مَا لَمْ یَلْبَسُوا لِیَاسَ الْعَجْمِ وَ یَطْعَمُوا أُطْعَمَةَ الْعَجْمِ - فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ صَرَّیْهِمُ اللَّهُ بِالذُّلِّ (همان: ۴۰۲/۲)؛ إِيَّاكُمْ وَ الْكَسَلَ (ابن ابویه، ۱۳۸۸: ۲۰۹/۱)؛
قوانین کسب و کار	نَهَى [رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ] أَنْ یُسْتَعْمَلَ أَجِیرٌ حَتَّى یَعْلَمَ مَا أُجْرَتُهُ (من لا یحضره الفقیه ج ۴: ۱۰، ح ۴۹۶۸-۴۹۶۹)؛ امالی (صدوق) ۴۲۶، ح ۱)؛ أَعْظَمُ الْخَطَايَا اقْتِطَاعُ مَالِ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ (حرعاملی، ۱۳۹۲: ۴۶/۱۶)؛ قَالَ الْإِمَامُ عَلِيُّ . عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّهُ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ اللَّحَامِيْنَ مَنْ نَفَخَ مِنْكُمْ فِي اللَّحْمِ فَلَيْسَ مِنِّي (مجلسی، ۱۳۸۶: ۱۰۳/۱۰۲)؛ الْأَخِيكَارُ شِمَّةُ الْأَشْرَارِ (ری شهری، ۱۳۸۷: ۲/۲۸۶).
پرهیز از بطالت و بیکاری	الْعَمَلُ الْعَمَلُ ثُمَّ النَّهْيَةُ النَّهْيَةُ وَ الْإِسْتِقَامَةُ الْإِسْتِقَامَةُ ثُمَّ الصَّبْرُ الصَّبْرُ وَ الْوَرَعُ الْوَرَعُ إِنَّ لَكُمْ نَهْيَةً فَانْتَهُوا إِلَيَّ نَهْيَتِكُمْ (نهج البلاغه، ص ۲۵۲)؛ عَلَيْنَا بِالْجِدِّ وَ الْإِحْتِهَادِ وَ التَّأَهُبِ وَ الْإِسْتِعْدَادِ (حرعاملی، ۱۳۹۲: ۹۲/۱).
توجه به کار آفرینی	آفَةُ التُّجْحِ الْكَسَلُ (تصنيف غررالحكم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۴۴۳).
پرهیز از اسراف و تبذیر	الاسراف یعنی الجزیل (ری شهری، ۱۳۸۷: ۱۳۸۷/۴/۲۴۵). من افتخر بالتبذیر احتقر بالافلاس ^۲ (ری شهری، ۱۳۸۷: ۱۶۱/۱)؛ الا و ان اعطاء المال فی غیر حقه تبذیر و اسراف و هو یرفع صاحبه فی الدنيا و یضعه فی الاخرة و یكرمه فی الناس و یهينه عند الله (خطبه/۱۲۶).
مراعات قوانین و احکام معاملات	مَنْ أَتَجَرَ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلَا بَدَّ لَهُ مِنْ أَكْلِ الرِّبَا وَ لَا بَدَّ لِأَكْلِ الرِّبَا مِنَ النَّارِ (مستدرک الوسائل، جلد ۱۳، ۳۳۲)؛ إِذَا طَافَ فِي الْأَسْوَاقِ وَ وَعَظْتُهُمْ، يَا مَعْشَرَ الشُّجَارِ قَدِّمُوا الْأَسْتِخَارَةَ وَ تَبَرَّكُوا بِالسُّهُولَةِ وَ اقْتَرِبُوا مِنَ الْمُتَتَابِعِينَ وَ تَزَيَّنُوا بِالْجِلْمِ وَ تَنَازَعُوا عَنِ الْيَمِينِ وَ جَانِبُوا الْكُذْبِ (مجلسی، ۱۳۸۶: ۵۴/۷۸).

۱. ثروت گوهرهای وجودی مردان و اوصاف اخلاقی آنها را آشکار می‌سازد- بهترین مال آن است که برای تو اثر نیکی در پی داشته باشد- ثروت مایه آرامش وارث است- مال صاحبش را تا زمانی که بیخشد گرامی، و به محض اینکه بخل بورزد خوار می‌سازد- مؤمن حتی در خوراک و پوشاک نباید به دیگری وابسته باشد و نباید از بیگانه الگو بگیرد- پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نهی فرمود از این که کارگری، پیش از تعیین مزدش، به کار گرفته شود - از گناهان بزرگ این است که مال دیگری را بدون حق تصرف کنند- امام علی - علیه السلام - هنگامی که داخل بازار شد) فرمود: هان ای گوشت فروشان هر کدامتان که در گوشت پدَمَد (و آن را جاق نشان دهد) از ما (مسلمانان) نیست- احتکار راه و رسم اشرار است- کار کنید و آن را به پایشان رسانید و در آن پایداری کنید؛ آن گاه شکیبایی ورزید و پارسا باشید- بر شما باد به تلاش و سخت کوشی و مهیا شدن و آماده شدن - آفت موفقیت تبلی است- اسراف و زیاده‌روی فراوانی را نابود می‌سازد.

۲. کسی که به زیاده روی افتخار کند، با تنگدستی خوار و زبون می‌گردد- بخشش‌های بی‌جا مال و ثروت، اسراف و زیاده‌روی محسوب می‌شود و بخشنده آن را در دنیا بالا می‌برد و در آخرت او را پائین می‌آورد، او را در بین مردم بزرگ جلوه می‌دهد، و نزد خدا خوار و سبک می‌کند- کسی که بدون آگاهی به تجارت بپردازد، ناگزیر به ربا کشیده می‌شود و برای رباخوار چاره‌ای جز آتش جهنم نیست- امام علی - علیه السلام - وقتی در بازار می‌گشت و موعظه می‌فرمود چنین می‌گفت: هان ای گروه بازرگانان در آغاز از خدا خیر بخواهید و با سهل‌گیری برکت بجوئید و به خریداران نزدیک شوید(اخلاقاً و مکاناً) و به حلم و بردباری آراسته باشید و از سوگند باز ایستید و از دروغ دوری گزینید و از ستمگری کناره بگیرید و حق مظلومین را بپردازید و به ربا نزدیک نشوید و پیمانہ و ترازو را کامل کنید و از اموال مردم کم نگذارید و در زمین فساد نکنید.

مشارکت سازنده	مِنْ وَاجِبِ حُقُوقِ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ التَّصِيحُ بِمَبْلَغِ جُهْدِهِمْ وَ التَّعَاوُنُ عَلَى إِقَامَةِ الْحَقِّ بَيْنَهُمْ (خطبه/۲۱۶)؛ طَلَبُ التَّعَاوُنِ عَلَى إِقَامَةِ الْحَقِّ دِيَانَةً وَ أَمَانَةً (عيون الحكم والمواعظ، ح ۵۵۶۳).
رعایت عدالت و انصاف در معاملات	يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ... وَ جَانِبُوا الْكُذْبَ، وَ تَجَافَوْا عَنِ الظُّلْمِ، وَ أَنْصِفُوا الْمَظْلُومِينَ، أَيِ گَرُوه تَاجِرَانِ!... (کلینی، ۱۳۹۲: ۱۵۱/۵)؛ إِنَّ الْعَدْلَ مِيزَانُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ الَّذِي وَضَعَهُ فِي الْخَلْقِ وَ نَصَبَهُ لِإِقَامَةِ الْحَقِّ فَلَا تُخَالِفْهُ فِي مِيزَانِهِ وَ لَا تُعَارِضْهُ فِي سُلْطَانِهِ (تصنيف غررالحكم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۹۹).

۲-۲-۵. ساحت تربیت زیبایی شناختی و هنری

ساحت تربیت زیبایی شناختی و هنری بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به رشد قوه‌ی خیال و پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی شناختی متریان (توان درک موضوعات و افعال دارای زیبایی مادی یا معنوی توان خلق آثار هنری و قدردانی از آثار و ارزش‌های هنری) است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۷). یافته‌های تحلیلی این ساحت تربیتی در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

جدول ۶: مؤلفه‌ها و مصادیق ساحت تربیتی زیبایی شناختی و هنری از منظر سبک زندگی امام علی(ع)

مؤلفه‌ها	مصادیق
خیال‌پردازی و عواطف	امام علی(ع) خطاب به امام حسن(ع): إِيَّاكَ وَ الْإِتِّكَالَ عَلَى الْمَنِيِّ، فَإِنَّهَا بَضَائِعُ التَّوَكُّلِ (نامه/ ۳۱).
آرامش روانی	أَخْرَجَ حَزَنَكَ فِي حَضُورِ الرَّبِّ لِلْمُسَاعَدَةِ فِي التَّغْلِبِ عَلَى أَحْزَانِكَ وَمُسَاعَدَتِكَ فِي الْمَشَاكِلِ (نهج البلاغه، نامه ۳۱)؛ ان هذه القلوب تمل كما تمل الابدان، فابتغوا لها طرائف الحكم (حکمت/ ۹۱)؛ مَنِ اطَّرَحَ الْحَقْدَ اسْتَرَاخَ قَلْبُهُ وَ لَبُّهُ غَرَّرَ الْحَكْمَ وَ دَرَّرَ الْكَلِمَ، (۱۳۹۳: ۲۹۹).
درک موضوعات ذهنی	ان فضل فهم المواد العلمية وفهمها أكثر بكثير من الفطنة والتكرار والقراءة والتعلم (همان: ۵۱۷).
سعه صدر	آلَةُ الرَّيَاسَةِ، سَعَةُ الصُّدْرِ (حکمت/ ۱۷۶)؛ إِذَا انْتظرت، ستذهب إلى كرامة الأبرار، وَإِذَا ابْتعدت، فسوف تجلبك إلى النار غررالحكم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۳/ ۳۷۱)؛ الصبر والأخلاق الحميدة، والصبر والتسامح من أخلاق الأنبياء (مجلسی، ۱۳۸۶: ۷۱/ ۹۲).
ارزش‌مداری	من اعطى الدعاء لم يحرم الاجابه، و من اعطى التوبه لم يحزم القبول، و من اعطى

۱. از تکیه کردن بر آرزو بهره‌یز، که آرزو کالای احمقان است- هر کس کینه را از خود دور کند، قلب و عقلش آسوده می‌گردد- غم و اندوه خود را در پیشگاه خداوند مطرح کن تا غم‌های تو را برطرف کند و در مشکلات تورا یاری رساند- همانا این دل‌ها همانند تن‌ها افسرده می‌شوند، پس برای شادابی دل‌ها سخنان حکمت‌آمیز بجوید- فضیلت درک و فهم مطالب علمی به مراتب نافع تر از فضیلت تکرار و خواندن و فراگرفتن آن است- سردباری و تحمل سختی‌ها، ابزار ریاست است- اگر صبر کنی به مقام و منزلت نیکان میرسی، و اگر بی‌تابی کنی، آن تو را به آتش وارد می‌کند- صبر و شکیبایی و اخلاق نیکو و حلم و بردباری از اخلاق پیامبران است- کسی را که چهار چیز دادند، از چهار چیز محروم نباشد: با دعا از اجابت کردن، با توبه از پذیرفته شدن، با استغفار از آموزش گناه، با شکرگزاری از فزونی نعمت‌ها- دوست، دوست نیست مگر آن که حقوق برادرش را در سه جایگاه نگهبان باشد: در روزگار گرفتاری، آن هنگام که حضور ندارد و پس از مرگ.

الاستغفار لم یحرم المغفرة، و من اعطى الشکر لم یحرم الزیاده(حکمت/ ۱۳۵)؛ لا یكون الصدیق صدیقاً حتى یحفظ اخاه فی ثلاث: فی نكته، و غیبه و وفاته(حکمت/ ۱۳۴).

۲-۲-۶. ساحت تربیت علمی و فناوری

ساحت تربیت علمی و فناوری بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به کسب شایستگی‌ها (صفات و توانمندی‌ها و مهارت‌ها) می‌است که متریان را در شناخت و بهره‌گیری و توسعه نتایج تجارب متراکم بشری در عرصه‌ی علم و فناوری یاری کند تا براساس آن متریان قادر شوند، با عنایت به تغییرات و تحولات آینده، نسبت به جهان هستی (نگاه آیه‌ای به هستی) و استفاده و تصرف مسئولانه در طبیعت (نگاه ابزار)، بینشی ارزش‌مدار کسب کنند. ترکیب نگاه آیه‌ای و ابزاری منجر به تصرف و بهره‌گیری مسئولانه از طبیعت منجر خواهد شد، که می‌تواند به یک راهبرد اساسی در نگاه انسان به طبیعت و حفظ و مراقبت از آن بینجامد. لذا این ساحت از تربیت ناظر به رشد توانمندی افراد جامعه در راستای فهم و درک دانش‌های پایه و عمومی برای بهبود کیفیت زندگی است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۱۱). یافته‌های تحلیلی این ساحت تربیتی در جدول ذیل مشاهده می‌شود.

جدول ۷: مؤلفه‌ها و مصادیق ساحت تربیتی علمی و فناوری از منظر سبک زندگی امام علی(ع)

مؤلفه‌ها	مصادیق
درک و کشف پدیده‌ها	لا عَمَلَ كَالْتَحْقِيقِ ^۱ (غرالحکم ودررالکم، ۱۳۹۳: ۷۶۸).
تلفیق علم و فناوری	كُلُّ وَعَاءٍ يَضِيقُ بِمَا جُعِلَ فِيهِ إِلَّا وَعَاءُ الْعِلْمِ فَإِنَّهُ يَتَسَخَّرُ بِهِ (حکمت/ ۲۰۲)؛ أَلَا إِنَّ فِيهِ عِلْمَ مَايَأْتِي وَ الْخَدِيثُ عَنِ الْمَاضِي وَ ذَوَاءَ دَائِكُمْ وَ نَظْمَ مَا بَيْنَكُمْ (خطبه/ ۱۵۸).
تفکر علمی و منطقی	لا تتكلم مع المتكلم بل تتكلم، أي أن تتلقى الخطاب الصحيح من كل ما قاله (مجلسی، ۱۳۸۶: ۱۲۵/۷۷)؛ لا العبادة هي مثل التفكير والدراسة في القطع الأثرية الإلهية(همان: ۳۸۲)؛ عليك بالفكر، فانه رشد من الضلال و مصلح الاعمال(حکمت/ ۲۵۴) ^۲
فهم و درک دانش	يا مؤمن إن هذا العلم والأدب ثمن نفسك فأجتهد في تعلمهما، فما يزيد من علمك و أدبك يزيد في ثمنك و قدرك، فإن بالعلم تهتدي إلى ربك و بالأدب تحسین خدمة ربك و بأدب الجذمة يستوجب العبد ولايته و قربه، فأقبل النصيحة كي تنجو من العذاب(مجلسی،

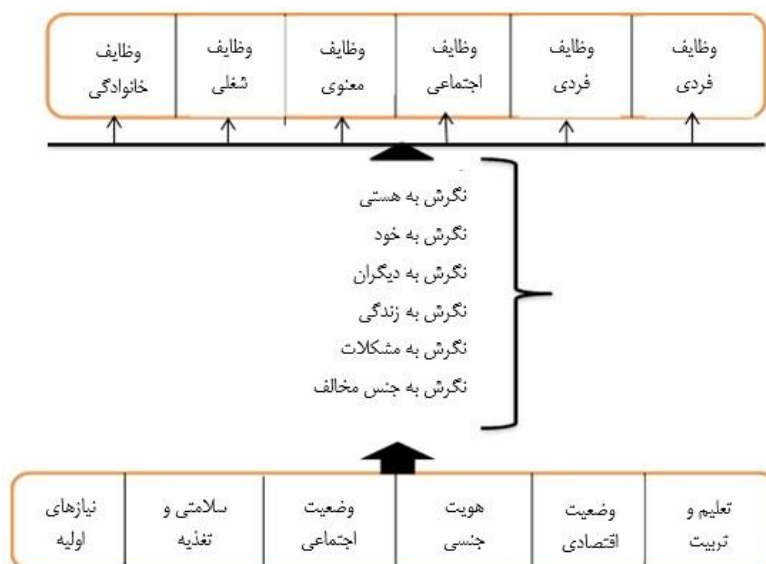
۱. هیچ عملی مانند پژوهش نیست- فضای هر ظرفی در اثر محتوای خود تنگ‌تر می‌شود مگر ظرف دانش که با تحصیل علوم، فضای آن بازتر می‌گردد- آگاه باشید که دانش آینده، اخبار گذشته و درمان دردهایتان و نظم میان شما در قرآن است- در سخن نظر به گوینده مکنید بلکه نظر به گفتار نمایید یعنی گفتار صحیح را از هر که گفته است بگیرید- هیچ عبادتی همانند تفکر و مطالعه در مصنوعات الهی نیست.

۲. بر تو باد به اندیشیدن، زیرا که آن، هدایت کننده از گمراهی و اصلاح کننده اعمال (از تباهی) است- ای مؤمن! به تحقیق این دانش و ادب بهای جان توست پس در آموختن آن دو بکوش که هر چه بر دانش و ادب افزوده شود بر قیمت و قدرت افزوده می‌شود؛ زیرا با دانش به پروردگارت راه می‌یابی و با ادب به پروردگارت خوش خدمتی می‌کنی و با ادب در خدمت‌گزاری، بنده سزاوار دوستی و نزدیکی به او می‌شود. پس این نصیحت را بپذیر تا از عذاب برهی- علم میراث گرانبهائی است و ادب لباس فاخر و زینتی است و فکر آئینه ای است صاف- به راستی که دانش، مایه حیات دل‌ها، روشن کننده دیدگان کور و نیروبخش بدن‌های ناتوان است- دانش اندک همراه با عمل بهتر از علم بسیار بدون عمل است- دانش منافق در زبان او و دانش مؤمن در کردار اوست- برترین مردم نزد خدا کسی است که عمل به حق را از عمل به باطل بیشتر دوست داشته باشد - اگرچه برای او زیانمند و غمبار باشد - و باطل برایش سودمند و فزاینده- هیچ راهنمایی صادق‌تر از گوش سپردن به حق نیست.

تحول در دانش	الْعِلْمُ وَرِثَةٌ كَرِيمَةٌ، وَ الْاِدَابُ خَلْلٌ مُجَدِّدَةٌ، وَ الْفِكْرُ مِرَاةٌ صَافِيَةٌ (حکمت/ ۵)؛ يَنْ الْعِلْمَ حَيَاةَ الْقُلُوبِ وَ نُوْرَ الْبَصَارِ مِنَ الْعَمَى وَ قُوَّةَ الْبِدَانِ مِنَ الضَّعْفِ (شعبه، ۱۳۸۹: ۲۸).
تلفیق علم و عمل	قَلِيلُ الْعِلْمِ مَعَ الْعَمَلِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرِهِ بِالْعَمَلِ (غررالحکم، ج ۷، ص ۲۸۱)؛ عِلْمُ الْمُنَافِقِ فِي لِسَانِهِ وَ عِلْمُ الْمُؤْمِنِ فِي عَمَلِهِ (غررالحکم و دررالکلم، ۱۳۹۳: ۴۶۳).
حقیقت جویی	إِنَّ أَفْضَلَ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْ كَانَ الْعَمَلُ بِالْحَقِّ أَحَبَّ إِلَيْهِ وَ إِنَّ نَقْصَهُ وَ كَثْرَتَهُ مِنْ الْبَاطِلِ وَ إِنَّ جَزَّ إِلَيْهِ فَائِدَةٌ وَ زَادَ (خطبة/ ۱۲۵)؛ لَا دَلِيلَ أَنْصَحَ مِنْ اسْتِمَاعِ الْحَقِّ (مجلسی، ۱۳۸۶: ۹۳/۷۸).

۲-۳. ارائه الگوی برای سبک زندگی اسلامی مبتنی بر سیره تربیتی امام علی(ع)

متناظر با پیشنهاد کاویانی و بهره‌گیری ایشان از دیدگاه آدلر برای ارائه الگوی تجویزی برای سبک زندگی اسلامی و متناظر با محور تنه درخت سبک زندگی (نگرش‌های کلی) شامل نگرش به هستی، نگرش به خود، نگرش به مشکلات، نگرش به دیگران، نگرش به جنس مخالف و نحوه نگرش به زندگی می‌توان با نظر به ابعاد مختلف ساخت‌های تربیتی مطرح شده متناظر با سیره تربیتی امام علی(ع)، الگوی درختی سه جزئی ذیل را ترسیم کرد که یک وجه آن ریشه‌ها: شامل هویت جنسیتی، شکل جمعی خانواده، وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده، تعلیم و تربیت و سلامتی و ظاهر فرد؛ وجه دوم، ساقه درخت شامل نحوه نگرش هستی، نگرش به خود، نگرش به دیگران، نگرش به زندگی، نگرش به مشکلات و نحوه نگرش به جنس مخالف؛ وجه سوم نیز شامل: شاخه‌ها شامل وظیفه فردی، وظیفه جنسی، وظیفه اجتماعی، وظیفه معنوی، وظیفه شغلی و وظیفه خانوادگی (کاویانی، ۱۳۹۱: ۱۰۱-۸۶).

شکل ۱: طراحی الگوی درختی سبک زندگی اسلامی امام علی(ع) براساس ساخت‌های شش‌گانه تربیت

براساس این الگو و متناظر با دیدگاه آدلر، سبک زندگی شش محور دارد. این محورها در حقیقت شاخه‌ها و سرشاخه‌های درختی به‌شمار می‌روند که ریشه آن را واقعیت‌های زندگی می‌سازد و تنه درخت از نگرش‌های گوناگون انسان تشکیل می‌شود. در این الگو ریشه‌ها، شکل‌دهنده به نگرش‌ها و نیازهای انسان هستند که در نوع نگرش انسان نقش مهمی دارند. در تنه درخت سبک زندگی، عرصه نگرش به هستی، با نظر به سیره می‌تواند زمینه‌سازی‌های لازم را برای تقویت قدرت تخیل و حس کنجکاوی در متریان، تبیین شگفتی‌های جهان هستی، تقویت نگاه آیه‌ای به جهان خلقت و رمزگشایی و رمزگردانی از پدیده‌های هستی فراهم آورد. در عرصه نگرش به خود، مربیان می‌توانند در خصوص ارتقای سطح نگرش متریان، زمینه‌سازی‌های لازم را جهت شناخت ویژگی‌ها، رغبت‌ها، توانمندی‌ها و ضعف‌ها، پاسداشت و مراقبت از جسم و روان، کسب روزی حلال، توجه به کار و تلاش، دستیابی و میانه‌روی در امور و توجه و عمل به ارزش‌های اخلاقی و ارتقای سطح مسئولیت‌پذیری فراهم آورند و در عرصه نگرش به دیگران می‌توان زمینه‌سازی لازم را برای اصلاح نگرش متریان برای دستیابی به شایستگی‌ها و مهارت‌های اجتماعی فراهم آورد، به ترتیبی که بتواند ارتباط مناسب با افراد خانواده، با آحاد جامعه برقرار کنند، نسبت به مسائل سیاسی، تکریم، عمران و آبادانی محیط زیست، حفظ شادابی و نشاط اجتماعی، رفع آلودگی‌های زیست محیطی دریافت دارند. زمینه‌سازی‌های موردنظر می‌تواند متناظر با سطح رشدی متریان دارای ابعاد گوناگون باشد در یک سطح می‌توان با قرار دادن متریان در موقعیت‌های تربیتی متناسب در دل طبیعت مانند کوه، جنگل، دریا و... و دقت در شگفتی‌های جهام آفرینش این مهم را محقق کرد. در سطح دیگر می‌توان با تبیین پیچیدگی‌ها و شگفتی‌های جهان آفرینش آدمی و پدیده‌های موجود در آسمان‌ها، زمینه‌های ارتقای نگرش را فراهم آورد و در نهایت شاخه‌های درخت سبک زندگی معطوف به وظایف همه‌جانبه انسان در قبال خود، خانواده، اجتماع، شغلی، معنوی و... می‌باشد.

نتیجه‌گیری

سبک زندگی یکی از الزامات و نیازهای اساسی تمدن‌سازی نوین اسلامی است. اما در حال حاضر سبک زندگی جامعه ایرانی با سبک زندگی اسلامی آرمانی فاصله دارد و نیازمند بهره‌گیری از سیره تربیتی ائمه اطهار(ع) برای رسیدن به سعادت هستیم. با توجه به جامعیت، جاودانگی و انطباق بر فطرت و اعتدال سیره تربیتی امام علی(ع) به عنوان امام اول شیعیان، به بهترین نحو، ابعاد گوناگون سبک زندگی اسلامی را تبیین نموده است و آن بزرگوار به تمامی ابعاد ساحت‌های تربیتی موردنظر در زندگی فردی و اجتماعی خویش توجه داشته و به همین دلیل به‌عنوان اسوه حسنه قول و فعل و تقریر ایشان می‌تواند الگوی مطلوبی برای شکل بخشی به سبک زندگی اسلامی- ایرانی جامعه ما قرار بگیرد. بهره‌گیری از سیره تربیتی ایشان می‌تواند ظرفیت مناسبی را جهت دستیابی به حیات طیبه، جامعه عادل، پیشرو و الگویی اسلامی برای دیگر جوامع و فرهنگ‌ها فراهم آورد.

منابع

- قرآن کریم. (۱۳۹۳). مترجم: علی مشکینی. قم: الهادی.
- ابن بابویه (شیخ صدوق). محمد بن علی. (۱۳۹۰). من لا یحضره الفقیه، مترجم علی اکبر غفاری، قم: انتشارات دارالکتاب الاسلامیه.
- امینی، ابراهیم. (۱۳۷۲). اسلام و تعلیم و تربیت، تهران: انجمن اولیاء و مربیان.
- پژوهشکده حوزه و دانشگاه. (۱۳۷۲). درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت، تهران: سمت.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد محمد. (۱۳۹۳). غررالحکم و دررالکلم، ویراستار سید باقر میر عبداللهی، قم: ناشر دارالحديث.
- جباران، محمدرضا. (۱۳۹۳). «تحلیل مفهومی سبک زندگی»، مجله قیسات، شماره ۱۰، سال بیستم، ۱۸۶-۱۷۳.
- حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۳۹۲). وسائل الشیعه، تهران: ناشر آصف.
- دشتی، محمد. (۱۳۸۶). ترجمه نهج البلاغه. قم: نسیم کوثر.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد. (۱۳۸۳). المفردات فی غریب القرآن. ترجمه و تحقیق: سید غلامرضا خسروی حسینی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ری شهری محمدی، محمد. (۱۳۸۷). دانش نامه میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، قم: انتشارات دارالحديث.
- شاه آبادی، ابوالفضل و زرین نعل، زینب. (۱۳۹۴). «رعایت اصول حکومت علوی بستر ساز تحقق اهداف حکومت اسلامی». فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه، شماره ۱۰، سال سوم، ۲۲-۱.
- شعبه، حسین ابن علی. (۱۳۸۹). تحف العقول عن الرسول، مترجم محمدمهدی سازندگی، تهران: ناشر نوید اسلام.
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۹۶). مکارم الاخلاق، قم: انتشارات نغمه قرآن.
- فقیهی، علی نقی، نجفی، حسن و درساوی، سمیه. (۱۳۹۶). «سبک زندگی در آموزه های تربیتی امام رضا (ع) و استخراج دلالت های آن در برنامه های درسی رسمی و عمومی». فصلنامه مطالعات کاربردی در تعلیم و تربیت اسلامی. سال دوم، شماره ۴، ۱۷۸-۱۴۳.
- فیروزآبادی، مجدالدین محمد. (۱۴۱۲ ق). القاموس المحيط. بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- قدسی، علی محمد و قائمی، مرتضی. (۱۳۹۳). «بررسی تطبیقی سبک های فرزندپروری با سبک فرزندپروری امام علی (ع) در نامه سی و یکم نهج البلاغه»، فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه، شماره ۸، سال دوم، ۲۰-۱.
- کاویانی، محمد. (۱۳۹۱). سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- کشاورز، سوسن و ترکاشوند، سینا. (۱۳۹۶). «تبیین سیره تربیتی امام صادق (ع) جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی». دوفصلنامه تربیت اسلامی، سال ۱۲، شماره ۲۴، ۴۷-۳۱.
- کلینی، محمد ابن یعقوب. (۱۳۹۲). اصول کافی، مترجم احمد بانپور. تهران: ناشر راز توکل.
- لیشی واسطی، علی بن محمد. (۱۳۹۱). عیون الحکم و المواعظ و ذخیره المتعظ و المواعظ، قم: انتشارات بعثت.

- مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۹۰). تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
- مجلسی، محمداقبر. (۱۳۸۶). **بحار الانوار**. قم: انتشارات دار الکتب الاسلامیه.
- محمدی پویا، فرامرز، صالحی، اکبر و مومیوند، فاطمه. (۱۳۹۴). «تحلیل محتوای نهج البلاغه براساس ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش». **فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه**، شماره ۱۰، سال سوم، ۸۱-۶۳.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۷). **تعلیم و تربیت در اسلام**، تهران: صدرا.
- نجفی، حسن. (۱۳۹۳). **تحلیل محتوای مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی در کتاب‌های درسی عمومی دانشگاهی به‌منظور ارائه پیشنهادها کاربردی**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد تهران.
- ندایی، هاشم. (۱۳۹۵). «روش‌های تربیتی ناظر بر رابطه تعاملی مربی و متربی از منظر نهج البلاغه جهت ارتقاء طرح تربیتی شجره طیبه صالحین بسبب». **فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه**، شماره ۱۵، سال چهارم، ۹۸-۷۹.
- نمازی‌شاهرودی، علی. (۱۳۸۵). **مستدرک سفینه البحار**، مصحح حسین بن علی نمازی. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه، دفتر انتشارات اسلامی.
- هاشمی‌اردکانی، سید حسن. (۱۳۸۸). «عوامل تربیتی در مسیر کمال وجودی انسان از منظر نهج البلاغه». **دوفصلنامه تربیت اسلامی**، شماره ۸، سال چهارم، ۱۷۹-۱۶۱.
- یدالهی‌فر، محمدجواد، فقیهی، علیرضا، سیفی، محمد، یوسف‌زاده، محمدرضا و ناطقی، فائزه. (۱۳۹۷). «اهداف و اصول تربیت معنوی بر اساس آموزه‌های امام علی(ع) در نهج البلاغه». **فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه**، شماره ۲۴، سال ششم، ۱۲۰-۱۰۵.
- Almond, G. A. and Verba, S. (1992). **The Civic Culture**. Prinston university press. New Jersey.
- Chambliss, J. J. (1996). **Philosophy of Education an Encyclopedia**. Garland Publisher, New York.